

УДК 821.161.2.09 "19"

*Шарова Т.М.***ФІЛОСОФСЬКІ ВІЗІЇ ПРОЗИ К. ГОРДІЄНКА**

Особливий інтерес і дискусії у ХХ ст. викликали питання про жанрову розмаїтість філософської прози. Літературна спадщина К. Гордієнка вміщує значну кількість романів, повістей та оповідань, науково-популярних нарисів, а також літературно-критичних праць, які мають філософський зміст. Філософічність прози митця слова виявляється не на рівні теоретизування, а є властивістю світовідчуття, світобачення. Для К. Гордієнка характерний високий рівень філософсько-естетичного осмислення дійсності. У його творах можна віднайти цільність і оригінальність вирішення буттєвих проблем. Такі проблеми цікавили письменника здебільшого в морально-філософському плані.

У літературознавстві ХХ ст. помітні плідні спроби обґрунтування меж філософської прози, осмислення її поетики, вивчення авторської позиції (Багалій Д., Петров В., Ковалівський А., Костецький П., Єфремов С.). Сьогодні філософські ідеї в літературі зринають у працях таких філософів Бистрицького Є., Поповича М., Сверстюка Є. Літературознавець, доктор філологічних наук, професор Л. Кавун акцентує увагу на тому, що «У творчій практиці письменників 20-х років ХХ століття проступає владне прагнення до творення нових художніх форм і структур, витворюються нові синтетичні, літературні жанри: етюд..., кіноповість, філософська проза тощо» [6, 6].

Слід наголосити на тому, що деякі дослідники творчості К. Гордієнка відзначають філософський характер його творів (Гельфандбейн Г., Зінченко О., Романовський В. та ін.). Питання про філо-

софічність прози як особливої спрямованості авторської свідомості ще не досліджене в плані поетики і потребує пильної уваги вчених.

К. Гордієнко є творцем філософських ідей, які треба було свого часу реалізувати в межах письменницької діяльності. У художніх творах письменник прагнув відтворити боротьбу/мирне співіснування поколінь, а також розкрити проблему масової людини, масового суспільства. З цього приводу слушно міркує польський теоретик літератури М. Словінський: «Про філософічну прозу говоримо стосовно таких творів, у яких опосередковано чи безпосередньо виражені філософічні переконання становлять центральний елемент змісту твору» [9, 307].

У творах письменника знаходимо важливі життєві явища, які розкривають процес становлення звичайної людської особистості. У них бачимо непримиренність благородства і своєрідний погляд на ницість. Категорії героїчного і трагічного, добра і зла набирають у високохудожніх творах К. Гордієнка правдивого історичного звучання, пов'язаного з відображенням реальних подій та аналізом різноманітних характерів. В епічних полотнах автором досліджується проблема справжнього гуманізму і псевдогуманізму, яка входить у компонент майже всіх творів митця: цикл повістей «Зерна» (1934), оповідання «Буян» (1938), «Сильніше смерті» (1946), «Б'ють джерела» (1947), «Зимова повість» (1968) «Дорога смерті» (1989) тощо.

К. Гордієнка завжди хвилювала тема людини на землі, доля простого трудівника. Народ для письменника ніколи не був пасивною масою. Навпаки він бачив народ активним творцем своєї долі. К. Гордієнко за допомогою власних спостережень проникав у таємниці живої природи. Такі спостереження допомагали йому сприймати навколишнє середовище, краще розуміти і точніше відтворювати життя людей в органічному зв'язку зі світом: «Над головою нависає мутне небо студені вітри гуляють на просторах, обмітають жарке березове листя, ваблять око соковиті зелені сходи, лісові спалахи осені... Троє брели проти людського потоку, що день і ніч суне на схід» [1, 63]. Не менш показовими є сторінки роману «Буймир» К. Гордієнка, де автором подано асоціацію поля із життєвою долею: «Польова дорого довга, за бур'яном не видно поля – забур'яніла людська доля – пригасли осінні барви, дерева стоять голі... День прийде – не знаєш, за що братися» [1, 105]. У навчально-методичному посібнику С.В. Шарова та Т.М. Шарової мова йде про електронний засіб навчального призначення за творчістю К. Гордієнка. У ньому відтворено інформацію про те, що К. Гордієнко прагнув показати, як природа завжди гармоніює з людиною, знаходиться у тісному зв'язку із нею. Такий філософський підхід є обґрунтованим та зрозумілим [9, 128].

Боротьбу та мирне співіснування поколінь, К. Гордієнко на сторінках повісті «Заробітчани», в якій показовим є заклик до боротьби: «Оверко сам чув, як коваль на березі Псла закликав селян разом з робітниками боротися за своє право... закликав до боротьби «організованої» [4, 128]. К. Гордієнко стверджує, що люди добре знають свої права та мріють про них. Одних знань недостатньо, а реалізації цього питання в дії не має. На цьому тлі доволі часто рушилися сім'ї, оскільки не кожна людина могла витримати знущання, голод, злидні: «Негода знов роз'їдала сім'ю... Завжди, як зводилися діти на ноги, здіймалася завірюха в роду. Завжди гризлися за свій клопот... свою частку... Безпорадні, і тому, може, розлючені» [4, 216-217].

У художніх творах К. Гордієнка особа автора може виявлятися в ліричних відступах та роздумах, у яких він постійно розмірковує про свою симпатію до звичайних людей та зневагу до панівної знаті, про полум'яну любов до рідної землі та її захисників, а також про глибоку ненависть до фашистів. Твори К. Гордієнка спрямовані проти воєнних баталій, проти знищення ворога, бо це теж людина – найвище створіння на землі.

Хронікальний виклад матеріалу не ослабляє напругу, динаміку сюжетної дії романів К. Гордієнка, які мають філософський підтекст («Буймир», «Заробітчани», «Сім'я Остапа Тура» тощо). Поетика творів відзначається ускладненістю, глибокою продуманістю всіх своїх елементів, що створюють цілісну художню систему. Можна простежити зображення у творах письменника теми долі, яка часто буває безжальною до людини, ставить її перед необхідністю вирішального вибору, який є єдино неминучим, раніше визначеним, невтомно наближаючи людину до лише їй призначеного «А людям тісно, а люди з голоду пускаються дальні дороги, щоб осісти глухі сибірські землі, терплять нелюдські муки, слабнуть, а деякі назад вертаються без сили і надії...» [4, 66].

В оповіданнях, повістях і романах письменника зринає відображення зафіксованого автором моменту людського існування в різні часи історії людства. Так, наприклад, часовими історико-філософськими візіями позначений твір К. Гордієнка, який має назву «Зимова повість». Автор свідомо торкається філософського підґрунтя у деяких розділах твору, оскільки прагне з максимальною точністю передати масштабність картин селянських страйків та філософських міркувань під час їх про-

ведення: «Як вільно серед простору, навіть болотяного, дівочим думкам і мріям!» [2, 9], а далі: «Збори побачили колгоспні справи в надто непринадному світлі! Чи це первинна?...» [2, 160].

Філософсько-психологічна сутність проблеми долі у творах К. Гордієнка різна, але принцип побудови системи образів майже однаковий. Цей принцип дозволяє поглибити соціальне й психологічне трактування образів, зосередити увагу читачів на головній проблемі, створюючи навколо різних образів-характерів єдине ідейне поле, що сприяє з'ясуванню основної думки творів письменника [7, 19].

Художньо і філософськи переосмислюючи реальні явища, К. Гордієнко потрактує їх, виходячи з власних світоглядних і естетичних позицій. У творах письменника з філософської точки зору порушуються проблеми, які завжди турбували людей. Одна з цих проблем безпосередньо пов'язана зі складним питанням про свободу і необхідність у житті, друга – з проблемою безперервності, безмежності. У соціальному аспекті більш важливою є перша проблема, бо саме вона супроводжує людське суспільство упродовж тисячоліть.

К. Гордієнко використовує у творах своє право на філософське переконання та художній вимисел щодо героїв і подій їх життя. Свобода ліплення характерів, свобода сюжетотворення втілена в певному колі необхідності. Причина цього є зрозумілою: справжнє мистецтво відображає дійсність, відтворює об'єктивні і незалежні від митця закономірності життєвих подій [3, 7].

У структурі творів К. Гордієнка помічаємо переплетення необхідного і випадкового, через які простежується історичний характер, історичний випадок, історичний вибір. Естетична цінність персонажа та філософський сенс особистісного вибору різко зростає в таких випадках. Це якраз ті «випадковості», які сьогодні називаються «екстремальними ситуаціями». Крім того, історична пам'ять у своїй художній функції пов'язана з формуванням своєрідного естетичного ідеалу [5, 197].

Доцільно відзначити найголовніше у філософському підґрунті творів К. Гордієнка: талановите вміння поєднати ціле і окреме, велике і мале, здатність зібрати і виразити це у єдності і в русі, у взаємовідносинах і взаємозв'язках. Естетичні й морально-етичні контури художніх творів письменника визначають ідеї гуманізму, людської свободи і гідності, захисту прав знедолених людей, пошуку справедливості та обстоювання національної самобутності. На сторінках художніх творів К. Гордієнко прагне філософсько осмислювати проблеми людей, акцентуючи увагу на тому, що кожна людина має свої недоліки, які можна трактувати по-різному. Викриваючи вади людей (хитрість, неучтво, підлабузництво), письменник зазначає, що від таких людей треба позбавлятися.

У художніх творах автор не просто показує актуальні морально-філософські категорії, але й передусім намагається розкрити проблеми духовності своїх сучасників. К. Гордієнко прагне віднайти сенс буття, подати нащадкам особливості збереження історичної пам'яті й наступності різних поколінь, а також подає витоки духовного споживацтва та байдужості у ставленні до національних святинь українського народу.

Список використаних джерел

1. Гордієнко К. Буймир : [роман] / К. Гордієнко. – К. : Дніпро. – 1972. – 277 с.
2. Гордієнко К. Зимові повісті / К. Гордієнко. – К. : Радянський письменник, 1965. – 179 с.
3. Гордієнко К. Творчі потоки / К. Гордієнко // Прапор. – 1972. – № 12. – С. 7 – 11.
4. Гордієнко К. Твори [у 2 т.] / К. Гордієнко. – К. : Держлітвидав, 1959. – К. : Держлітвидав, 1959. – Т. 2. – 368 с.
5. Горська А. Вітрила пам'яті : [книга споминів Коцюбинської М.] / А. Горська. – Харків : Акта, 2006. – 249 с.
6. Кавун Л. Синкретизм художнього мислення в українській літературі 20-х років ХХ століття / Л. Кавун // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2008. – Т. 23. – С. 6 – 19.
7. Яременко В. Епоха соцреалізму в панорамі ХХ ст. Неоромантики і неореалісти («шістдесятники») / В. Яременко // Українська мова та література. – 2001. – № 11 (219). – С. 17 – 22.
8. Шаров С.В. Методологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної роботи студентів-філологів: навч.-метод. посіб. – [2-ге видання доп. і перероб.] / С.В. Шаров, Т.М. Шарова / [передмова проф. І.Л. Михайлина]. – Харків: Федорко, 2014. – 200 с.
9. Głowinski M. Zarys teorii literatury / M. Głowinski, A. Okopien-Sławinska, J. Sławinski. – Wyd. 3. – Warszawa : Państwowe zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1972. – 544 p.

Анотація. У статті подаються міркування щодо філософської тематики творів К. Гордієнка. Наголошується на тому, що К. Гордієнко є творцем філософських ідей, які треба було

свого часу реалізовувати в межах письменницької діяльності. У художніх творах письменник прагнув відтворити боротьбу/мирне співіснування поколінь, а також розкрити проблему масової людини, масового суспільства.

Ключові слова: *філософська проза, літературна спадщина, літературно-критична праця, осмислення дійсності.*

Summary. Sharova T. Philosophical visas of K. Gordienko. The article deals with the philosophical themes of K. Gordienko's works. It is emphasized that K. Gordienko is the creator of philosophical ideas, which had to be realized within the limits of writer's activity at one time. In the works of art the writer sought to recreate the struggle / peaceful coexistence of generations, as well as to reveal the problem of mass man, mass society.

The study emphasized that in the writer's writings one can find important life events that reveal the process of becoming a regular human person. They have the intransigence of nobility and a kind of gaze at nicety. Categories of heroic and tragic, good and evil are picked up in highly artistic works by K. Gordienko of true historical sound, related to the reflection of real events and the analysis of various characters.

The article states that K. Gordienko always worried about the subject of man on earth, the fate of a simple worker. The people for the writer have never been a passive mass. On the contrary, he saw people as an active creator of his destiny. K. Gordienko, through his own observations, penetrated the mysteries of wildlife. In the writings of the writer, the person of the author can be found in lyrical indecencies and reflections in which he constantly reflects on his sympathy for ordinary people and contempt for the ruling nobility, the fiery love of his native land and his advocates, as well as the deep hatred of the fascists. The works of K. Gordienko are directed against military battles, against the destruction of the enemy, for this is also man – the highest creature on earth. The artist with skill created and presented convincing pictures, in which harmoniously combined movement and calmness, tenderness and cruelty, reality and real dream.

The poetics of K. Gordienko's works on philosophical subjects are noted by the complexity, deep thought fullness of all their elements that create a coherent artistic system.

Key words: philosophical prose, literary heritage, literary-critical work, comprehension of reality.

Отримано 8 липня 2017 р.